

УСТИМЕНКО

Володимир Анатолійович — член-кореспондент НАН України, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Шановні учасники зборів!

Сьогодні в суспільстві активно обговорюють питання, яким буде майбутній розвиток України у післявоєнний період, лунають різні думки та прогнози з боку представників відомих міжнародних організацій, органів державної влади, експертних кіл та наукового співтовариства. Загалом оцінки подальшого розвитку України є стриманими і здебільшого вказують на очікувані позитивні зрушення. Наголос роблять переважно на тому, що основу для економічного стрибка країни може забезпечити міжнародна допомога з боку держав-партнерів у вигляді грантів, кредитів, гуманітарної підтримки, коштів від реалізації арештованих активів країни-окупанта тощо.

Втім, зважаючи на масштаби руйнувань, прямі та непрямі економічні втрати, які Світовий банк оцінює у \$349 млрд (а на думку президента Європейського інвестиційного банку, збитки можуть сягнути \$1,1 трлн), **напевно, слід більш зважено підходити до оцінки можливостей міжнародних партнерів та донорів у здійсненні фінансування в терміни, які уповноважені органи державної влади намагаються визначити як орієнтовні для відновлення країни та досягнення довоєнного рівня розвитку.** Більше того, досвід України з отримання фінансової допомоги свідчить про наявність значного часового розриву між оголошенням про надання коштів і фактичним їх надходженням. Зокрема, як зазначено в аналітичному звіті Центру економіко-політичних досліджень «Відбудова України: принципи та політика», цей розрив особливо значний для інституцій ЄС, які надали лише третину обіцяної допомоги. При цьому у звіті висловлено припущення, що після завершення війни відчуття терміновості допомоги знизиться, і сформульовано висновок про те, що чинні інструменти фінансової допомоги не підходять для забезпечення вчасних та адекватних результатів.

Тому варто більш стримано оцінювати потенціал міжнародної допомоги як ресурсної бази повоєнного відновлення Укра-

їни та можливість прискореного вирішення питання про примусове вилучення арештованих активів країни-агресора, зважаючи на тривалість процесу напрацювання правових підходів у ЄС та інших країнах, на території яких розміщено ці активи.

Звісно, повоєнний розвиток України неможливо уявити без зовнішньої фінансової допомоги. Однак **уже зараз слід закласти підґрунтя всередині країни для формування висхідного тренду розвитку економіки, соціальної сфери, відновлення навколишнього природного середовища з використанням внутрішніх ресурсів, економічного потенціалу бізнесу, іноземного капіталу, який може бути залучений за сприятливих умов, людського капіталу, у тому числі тих громадян України, які тимчасово виїхали за кордон.** Стартові позиції повоєнного розвитку значною мірою залежатимуть від політико-правових умов, які детермінуватимуть вектори інституціонального забезпечення очікуваних реформ, зумовлених статусом України як держави — кандидата на вступ до ЄС.

Вибудовування політико-правових засад повоєнного розвитку можна запропонувати здійснювати з урахуванням таких факторів та особливостей.

1. Насамперед слід позбутися оманливого переконання в тому, що вступ до ЄС — це вже вирішене питання, остаточне оформлення якого відбудеться у найближчі 1–2 роки. Насправді процес вступу є вельми тривалим у часі, про що свідчить статистика по країнах, які подолали шлях від країни-кандидата до дійсного члена ЄС. Так, у середньому вони витратили 8,4 року для набуття статусу члена ЄС. Наприклад, Хорватія пододала цей шлях за 9 років, а Румунія та Болгарія за 7 років. До речі, показовим може бути той факт, що Україна пододала шлях від підписання та ратифікації Угоди про асоціацію до набуття статусу кандидата у члени ЄС майже в ті самі строки, що й інші країни — члени ЄС, а саме, трохи більш як за 7 років. Відповідно, не слід очікувати поблажливого ставлення та сподіватися на прискорений розгляд заявки України на вступ до ЄС.

2. Важливою обставиною, яка скоріше за все визначатиме на майбутні роки імперативи подальшої політико-правової моделі реформування засад організації економіки, побудови правової системи та громадянського суспільства, слід визнати адаптацію законодавства України до *Acquis communautaire* ЄС, яке охоплює зміст, принципи та політичні цілі угод; закони, ухвалені на виконання угод, та рішення Суду ЄС; декларації та резолюції Євросоюзу; заходи в галузі спільної зовнішньої та безпекової політики; заходи у сфері правосуддя та внутрішніх справ; міжнародні угоди, укладені Спільнотою, а також державами-членами між собою у сфері діяльності ЄС.

За своєю структурою *Acquis communautaire* ЄС поділено на 35 глав, і 33 з них представлено в Аналітичному звіті, що доповнює висновки Єврокомісії щодо заявки України на вступ до Євросоюзу, який було підготовлено у лютому цього року. Традиційно такий звіт готують щороку, але для України було зроблено позачерговий стислий звіт. У повному звіті, запланованому на осінь 2023 р., буде оцінено також розділ «правосуддя та фундаментальні права», який у стислому звіті не розглядали.

У стислому звіті оцінювання проводили за 5-бальною системою, де 1 — початковий рівень, 2 — деяка відповідність праву ЄС, 3 — помірна відповідність, 4 — добра відповідність, 5 — просунутий рівень.

Так, за 4 з 32 глав Україна отримала високий бал — четвірку, тобто підтвердження «доброї відповідності». Це блоки, присвячені митному союзу, енергетиці, зовнішній політиці та безпековій політиці. За 5 сферами оцінка становила три бали, тоді як за 8 главами було виставлено найнижчий бал, а 15 глав оцінено на два бали. Загалом за 32 главами Україна отримала 69 балів, тобто середній бал становив 2,16.

Україна на два бали випереджає Грузію (67 балів) і на 14 балів — Молдову (55 балів). Водночас ми значно поступаємося Чорногорії (99,5 бала), Сербії (98 балів), Туреччині (94 бали), Албанії (84,5 бала). До речі, Албанія формально відкрила переговори лише торік.

3. Слід зауважити, що правотворча робота з урахування положень *Acquis communautaire* ЄС є більшою за масштабами та обсягами і значно відрізняється від роботи, яку Україна проводила на виконання Угоди про асоціацію. Приблизно 29 тис. актів права ЄС мають бути імплементовані до законодавства України, що значно перевищує зобов'язання у межах Угоди про асоціацію. Зокрема, на цьому було акцентовано увагу під час засідання Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС, яке відбулося 7 березня поточного року і на якому розглядали звіти міністерств і відомств щодо прогресу у виконанні Угоди про асоціацію.

Одним з яскравих прикладів відмінності в оцінюванні результатів виконання Угоди про асоціацію та визначенні ступеня готовності України приєднатися до ЄС є підсумки аналізу сфери довкілля. Як зазначила під час засідання Комітету віцепрем'єр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, попри велику кількість законів, ухвалених у сфері довкілля, в Аналітичному звіті ця сфера отримала найнижчий бал.

Напевно, Аналітичний звіт прискорив початок роботи з проведення первинної оцінки стану імплементатії актів права ЄС. Постановою Кабінету Міністрів України міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади доручено до 30 червня 2023 р. провести первинну оцінку стану імплементатії актів права ЄС та подати до 30 серпня 2023 р. звіт разом із пропозиціями щодо приведення галузевого законодавства України у відповідність з правом Європейського Союзу (*acquis* ЄС).

Додатково у процесі імплементатії актів права ЄС доцільно вживати заходів з недопущення суперечливого чи некоректного втілення європейських правових норм у національне законодавство. Зокрема, на це звернула увагу голова Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС Іванна Климпуш-Цинцадзе, зазначивши, що «...ми бачимо таку практику, що подекуди урядові законопроекти не повністю враховують право ЄС, подекуди до другого читання вони

спотворюються до невпізнаності. Ми стикалися в нашому Комітеті з тим, що стаємо такою останньою точкою можливості зупинити порушення права ЄС...».

4. Відтак, слід відійти від практики швидких і непослідовних змін у законодавстві України, що завдає шкоди національним інтересам та суперечить принципу верховенства права. Досвід країн ЄС і практика Європейського суду з прав людини доводять фундаментальний характер принципу верховенства права, який покладено в основу прийняття стратегічно важливих рішень. На сьогодні роль принципу верховенства права не обмежується лише конституційно-правовими змінами, він справляє вплив на розвиток правового регулювання всіх сфер суспільного життя.

Ступінь інтеграції принципу верховенства права у правотворчу та правозастосовну роботу повоєнного періоду розвитку України стане для керівних органів ЄС індикатором якості перетворень у правовій системі держави. Начиним і таким, що безпосередньо стосується перспектив фінансування повоєнного відновлення України, є приклад того, як принцип верховенства права пов'язаний з можливостями країн ЄС отримувати фінансування з бюджету Євросоюзу. Зокрема, керівні органи ЄС останнім часом вдаються до призупинення, зменшення або обмеження доступу до фінансування залежно від характеру, тяжкості та масштабів недотримання верховенства права. Тому послідовні і передбачувані євроінтеграційні зусилля України на засадах верховенства права стануть чи не єдиним критерієм оцінювання якості реформ за всіма ключовими напрямками повоєнного відновлення, які зазначені в матеріалах робочих груп Національної ради з відновлення України від наслідків війни.

5. Водночас стратегічного значення для розвитку України та подолання контроверсійних підходів до вибору моделі правового регулювання економіки набуває питання суттєвого вдосконалення підходів до розвитку конституційних засад економічної системи України. Задля його вирішення доцільно закріпити у Конституції України модель право-

вого регулювання економічної системи, яка має містити основні вимоги до побудови системи управління економікою, прийняття економічних законів, елементів механізму реалізації таких законів, засад відповідальності за прийняття неефективних рішень, що завдають шкоди національній економіці. Цей блок правових норм може бути відображений у розділі «Економічна система» в межах Основного Закону України. До речі, академік НАН України В.К. Мамотов, засновник Донецької школи господарського права, свого часу пропонував доповнити Конституцію України окремим розділом, присвяченим засадам економічної системи. Ця пропозиція й дотепер залишається вкрай актуальною та затребуваною.

Подальшим закономірним кроком можна вважати розроблення та прийняття законів, які б могли деталізувати конституційно-правові приписи. Такий підхід стане запобіжником проти окремих деструктивних дій з боку різних політичних сил, здатних завдати неправної шкоди економіці, особливо в період повоєнного відновлення. Втім, уже зараз слід вжити заходів щодо недопущення прийняття поспішних і вочевидь шкідливих для країни рішень, пов'язаних зі скасуванням важливої частини правової системи України, спрямованої на регулювання економічних відносин. Зокрема, важливим є збереження чинності Господарського кодексу України як уособлення окремої прогресивної системи законодавства України. Невипадково у 2003 р. професор порівняльного права Лондонського університету У. Батлер, який переклав текст Кодексу англійською мовою, в анотації і у вступі до перекладу зазначив: «З усіх кодексів, прийнятих у країнах СНД з початку переходу до ринкової економіки, Господарський кодекс України є найбільш незвичайною, інноваційною частиною законодавства».

Всебічну аргументацію переваг Господарського кодексу України та оцінку руйнівних наслідків його скасування в разі прийняття законопроекту «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний

період» наведено у низці науково-експертних висновків, підготовлених установами НАН України. Є підстави стверджувати, що скасування Господарського кодексу України призведе до витіснення бізнесу з легального простору у «тіньову» сферу, значних втрат Державного та місцевого бюджетів від зниження податкових надходжень, згортання та відтоку інвестицій тощо.

6. Держава має стати надійним партнером для громадян та бізнесу, що виявлятиметься у послідовності, прогнозованості та встановленні чіткого алгоритму дій, який дозволить розраховувати на розумну стабільність чинного законодавства і можливість передбачати наслідки застосування норм права. Саме в цьому напрямі мають відбутися чималі законодавчі зміни, особливо у сфері інвестиційного та податкового законодавства.

Неприйнятною є ситуація, коли інвестори, через зміни державних підходів до регулювання певної сфери суспільних відносин, позбавляються раніше наданих гарантій, що давали їм впевненість у стабільності інвестиційної діяльності. Відповідно, ведення бізнесу з дотриманням нових нормативно-правових приписів стає економічно неможливим. У повоєнний період держава має докласти зусиль для недопущення таких випадків. Зокрема, слід привести у відповідність з принципом верховенства права державну політику щодо виробників «зеленої» електроенергії, які наразі перебувають на межі банкрутства через скорочення застосування «зеленого» тарифу (є навіть ініціатива щодо його скасування). Навпаки, держава повинна створювати нові можливості для розвитку прогресивних секторів економіки, до яких належить і відновлювана енергетика як невід'ємна частина Європейської зеленої угоди.

7. На шляху розвитку України як правової демократичної держави відправними слід визнати реформи, на яких уже акцентувала увагу Європейська комісія після оголошення свого рішення про надання Україні статусу країни — претендента на членство у ЄС. Зокрема, серед таких реформ системоутворюючими та невідкладними визнано реформу Кон-

ституційного Суду України та продовження реформи судової системи. Адже якісна робота судової системи має стати підвалиною для реалізації громадянами права на справедливий суд, а ухвалені судові рішення мають сприяти втіленню у всі сфери суспільного життя принципу верховенства права. На проведенні невідкладних інституційних реформ у цих напрямках наголошено також у низці висновків Венеціанської комісії.

У повоєнний період мають бути реалізовані всі ключові рекомендації Венеціанської комісії, що свідчатиме про реальну зацікавленість держави в докорінній зміні законодавства у напрямі формування прозорої неупередженої судової системи, яка гарантуватиме захист прав та законних інтересів громадян, національних і зарубіжних інвесторів. Зокрема, Україні рекомендовано: 1) забезпечити ухвалення та впровадження законодавства щодо процедури добору суддів Конституційного Суду України, в тому числі призначення суддів Конституційного Суду України на основі оцінки їх доброчесності та професійних навичок; 2) завершити перевірку Етичною радою доброчесності кандидатів у члени Вищої ради правосуддя та відбір кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Рекомендації Венеціанської комісії щодо Вищої кваліфікаційної комісії суддів певною мірою було втілено у чинному законодавстві України, проте ефективність роботи зазначеної Комісії потребує підвищення, що має стати пріоритетом державної політики у повоєнний період.

8. В основу ключових законодавчих змін має бути покладено ідеологію людиноцентризму, що створить у країні передумови для поглиблення правових перетворень, мінімізувавши ризики девіантної поведінки громадян та протиставлення їхніх власних інтересів суспільно важливим цілям державного регулювання. Саме людина та її права і законні інтереси мають бути покладені в основу вдосконалення післявоєнного правового поля України. Війна лише актуалізувала проблеми, які ще в довоєнний час створювали підґрунтя для наростання суспільного конфлікту.

Втрата довіри до органів влади і неможливість досягти матеріального благополуччя на законних засадах є ключовими факторами виникнення неприйнятних для економіки явищ, серед яких одне з найнебезпечніших — «тіньова» економіка. Відповідно, одним з першочергових завдань на повоєнний період має стати вжиття заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, легалізацію економічних процесів, створення умов, коли ведення бізнесу «у тіні» стає не вигідним, зменшення регуляторного навантаження на суб'єктів господарювання, оптимізацію податкового навантаження на фонд оплати праці і, як наслідок, мінімізацію неформальної зайнятості тощо.

Слід визнати, що подальша боротьба з корупцією залишатиметься однією з основних вимог українського суспільства та західних партнерів у період повоєнної розбудови України. Адже, попри довоєнні здобутки у сфері протидії корупції, передчасним було б стверджувати, що у боротьбі з цим соціально неприйнятним явищем досягнуто значних успіхів. До того ж посилення боротьби з корупцією входить до рекомендацій Єврокомісії, наданих Україні з набуттям нею статусу кандидата на вступ до ЄС.

Заданими Transparency International Ukraine, Україна в Індексі сприйняття корупції (СРІ) за 2021 р. отримала 32 бали зі 100 можливих. Показник знизився на один бал, і тепер за СРІ Україна посідає 122-ге місце серед 180 країн. Поруч з Україною — африканська держава Есватіні (Свазіленд), яка також набрала 32 бали. На один бал нас випереджають Замбія, Непал, Єгипет, Філіппіни та Алжир (по 33 бали). Загальну оцінку України сформовано за підсумками 9 досліджень. Найбільше зниження (на 4 бали) відбулося за Індексом трансформації Фонду Бертельсманна, Щорічним рейтингом глобальної конкурентоспроможності та за даними Опитування думки менеджерів від Світового економічного форуму.

Звісно, таку загальну оцінку стану антикорупційної політики не можна вважати задовільною. Держава має докласти значних зусиль для поліпшення ситуації, і період по-

воєнної розбудови напевно стане важливим етапом для прийняття ключових рішень, здатних максимізувати позитивний ефект від розроблення та реалізації дієвих заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупції. До речі, зарубіжні інвестори оцінюють корупцію у системі органів державної влади як один зі стримувальних факторів для інвестування в економіку України.

9. Одним із ключових напрямів формування державної політики повоєнного відновлення є розроблення та реалізація комплексних заходів, спрямованих на відновлення людського ресурсу та повернення в Україну співвітчизників. На початку воєнної агресії, за даними Світового банку, 4 млн громадян України виїхали за її межі як біженці, 6,5 млн співвітчизників стали внутрішньо переміщеними особами, 12 млн громадян України потребують гуманітарної допомоги. За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, масштаб втрат України через зовнішню міграцію варіює від 500 тис. до 5 млн громадян. А згідно з даними, наведеними у розділі «Права людини» проекту Плану відновлення України, кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб сягає 4 253 379 осіб, що свідчить про значні обсяги внутрішньої міграції. За оцінками академіка НАН України Е.М. Лібанової, населення України до 2030 р. може скоротитися до 35 млн осіб.

Відповідно, держава має напрацювати механізм, який би створив систему економічних, соціальних та інших стимулів задля збільшення кількості зацікавлених у поверненні в Україну громадян. Адже певне занепокоєння викликає те, що станом на 11.04.2023 понад 5 млн громадян України отримали статус тимчасового захисту чи є учасниками аналогічних програм захисту біженців у Європі. Як зазначено в аналітичному звіті Центру економіко-політичних досліджень «Відбудова України: принципи та політика», опитування мігрантів у Німеччині свідчить, що 90 % українських біженців хочуть знайти роботу в Німеччині, а 22 % вже працюють або планують розпочати роботу найближчим часом. При цьому в найближчій перспек-

тиві, щонайменше протягом двох років, більшість біженців не планують повертатися.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне підтримати думку академіка НАН України Е.М. Лібанової про те, що першочерговим є саме створення гідних умов та забезпечення належної оплати праці. Задля реалізації цієї пропозиції вбачається слушним вжити заходів, спрямованих на підвищення рівня соціальних і трудових стандартів як невід'ємного елемента гарантій соціально-економічних прав людини. Зокрема, ключовим слід визнати вирішення проблеми формування економічно обґрунтованого рівня прожиткового мінімуму. Адже, як було зазначено у Рекомендаціях парламентських слухань на тему «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні», формування прожиткового мінімуму має велике значення і передбачає високу відповідальність, оскільки розраховані на його основі соціальні стандарти і гарантії є індикатором якісної та ефективної державної соціальної політики, що має бути стратегічною метою будь-якої цивілізованої держави.

Актуальними для повоєнного періоду залишаються аргументи, висловлені науковцями та практиками на користь розроблення вдосконаленої методології визначення прожиткового мінімуму з урахуванням міжнародних стандартів та досвіду розвинених країн, наближення розміру прожиткового мінімуму до його реальної величини з урахуванням оновлених наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, вилучення із законодавчих актів України показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», встановлення неоподаткованого мінімуму доходів громадян на рівні прожиткового мінімуму тощо.

У довоєнний період вирішити зазначені проблеми не вдалося, і це призвело до того, що прожитковий мінімум в Україні було визнано низьким стандартом якості життя, оскільки внаслідок його зниження було встановлено низькі розміри мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії за віком, допомоги мало-забезпеченим сім'ям та інших соціальних виплат. Саме така оцінка прожиткового мінімуму міститься у Стратегії людського розвитку.

У разі «заморожування» зазначених проблем зростатимуть ризики дестабілізації системи соціальних гарантій та формування демотивуючих факторів для громадян України, які перебувають зараз за кордоном як біженці і ще не визначалися з рішенням щодо повернення на батьківщину. Варто також взяти до уваги, що громадяни України, які перебувають за кордоном через воєнну агресію, активно інтегруються у сферу трудових відносин країн-реципієнтів, отримуючи при цьому значно вищу, ніж в Україні, заробітну плату. Так, станом на липень 2022 р., за даними Євростату, мінімальна заробітна плата у країнах — членах ЄС варіювалася від 363 євро у Болгарії до 2313 євро у Люксембурзі. Звісно, це значно більша сума порівняно з мінімальною заробітною платою в Україні. З огляду на те, що з січня 2017 р. в Україні змінився підхід до визначення мінімального посадового окладу — замість мінімальної заробітної плати його встановлюють на рівні прожиткового мінімуму, навряд чи Україна зможе конкурувати із країнами ЄС за повернення співвітчизників та їх інтеграцію до національного ринку праці.

Відповідно, підвищення соціальних стандартів і гарантій оплати праці має стати пріоритетним завданням повоєнної розбудови України, яке у Стратегії людського розвитку розглянуто в контексті досягнення оперативної цілі 4.1 «Сприяння становленню середнього класу».

10. Доцільно врахувати важливість забезпечення ефективного функціонування державного сектора економіки, основу якого становлять державні підприємства. Адже останнім часом поширюється практика перетворення державних підприємств на корпоративні утворення з подальшою приватизацією. При цьому аргументація ефективності корпоративної форми управління порівняно з унітарною перебільшує її переваги і часом не підкріплюється належними фактами. Насамперед ефективність діяльності державного підприємства залежить від стратегії розвитку суб'єкта господарювання, яку формують або ж мають формувати досвідчені менеджери. Крім

того, частка державної власності в Україні і так є незначною — менш як 10 %, тоді як у Франції вона становить 33 %, в Німеччині — 30 %, у Великій Британії — 25 %, у США — 22 %.

Отже, реалізація напряму «Управління державною власністю: приватизація та корпоративне управління» у межах семи ключових реформ у сфері економіки, представлених у матеріалах слухань Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку на тему «План відновлення України від наслідків війни», які відбулися 24 березня 2023 р., має здійснюватися з урахуванням важливості державної власності як майнової основи забезпечення дотримання публічних інтересів суспільства, досягнення соціально значущих цілей тощо.

До того ж сім ключових реформ у сфері економіки, про які згадано у матеріалах слухань Комітету, вбачається за доцільне здійснювати, спираючись на результати певних **економіко-правових експериментів на територіальному та/або галузевому рівнях**. Адже важливо, щоб напрацьовані правові механізми функціонування певних галузей економіки спочатку були апробовані, що дасть змогу виявити недоліки й переваги запропонованих рішень та підходів, і лише потім їх можна поширювати на загальнодержавному рівні. Такий підхід дозволить уникнути можливих випадків дезорганізації діяльності бізнесу, органів державної влади та місцевого самоврядування. Тим більше, що практика проведення економіко-правових експериментів набуває значного поширення як в усьому світі, так і поступово в Україні.

Підбиваючи підсумок вищевикладеного, вважаємо, що в основу повоєнного розвитку України має бути покладено концепцію сталості та послідовності перетворень, відхід від швидких рішень із непередбачуваними ризиками, врахування досвіду ЄС у здійсненні реформ стратегічно важливих сфер діяльності держави, що сприятиме усуненню суперечностей між владою та людиною, забезпечуватиме ведення суспільного діалогу на засадах поваги до закону та дотримання принципу верховенства права.

Досягти вагомих результатів на шляху формування соціально справедливого суспільства, яке керується нормами права та вибудовує демократичне майбутнє, можна за умов, **коли держава вживає заходів, які мають на меті:**

- поступову адаптацію законодавства України до права ЄС із дотриманням принципу верховенства права у законотворчій діяльності, судовій практиці, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- прийняття нормативно-правових актів, що створюють позитивний інвестиційний імідж країни, запобігають корупційним проявам, впроваджують підходи до регулювання економічних відносин відповідно до права ЄС, сприяють втіленню рекомендацій провідних міжнародних організацій, учасником яких є Україна;
- підвищення ефективності нормативно-правових актів, спрямованих на реформування суспільства, економіки країни з наступним корегуванням траєкторії перетворень;
- втілення підходу до прийняття нормативно-правових актів у послідовний та прогнозований спосіб, що дає можливість громадянам

та бізнесу розраховувати на розумну стабільність чинного законодавства;

- запобігання випадкам маскування політично вмотивованих ідей під життєво необхідні інтереси країни з подальшим унеможливленням їх втілення у законодавство України;
 - утвердження в суспільстві концепції людиноцентризму як засадничої ідеї перетворень у правовій системі України, яка передбачає визнання людини, її прав і законних інтересів головною метою правового регулювання;
 - створення передумов для зменшення питомої ваги «тіньової» економіки з подальшим її подоланням як деструктивного соціально-економічного явища;
 - реалізацію заходів щодо усунення факторів, які спонукають пересічних громадян та бізнес вдаватися до вжиття квазізаконних заходів з метою забезпечення формального дотримання положень нормативно-правових актів;
 - вжиття з боку держави заходів щодо усунення «сірих зон» у правовому регулюванні певних сфер суспільних відносин.
- Дякую за увагу!